

LA SCARA 1/1 ȘI „ANTIREALISMUL DUȘMĂNOS”. STUDIU DE CAZ

LA SCARA 1/1 AND „THE MALEFICIENT ANTI-REALISM”. A CASE STUDY

LUCIA ȚURCANU¹

doctor în filologie, cercetător științific,

Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii Mihai Eminescu, România

<https://orcid.org/0009-0003-9836-1073>

CZU 821.135.1-1(498).09

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2025.1.29>

Lucrarea se referă la debutul din 1947 al poetei Nina Cassian, cu volumul *La scara 1/1*, și reacțiile din presă pe care le-a provocat apariția acestei cărți. Pe de o parte, este comentată cronică publicată de Ovid S. Crohmălniceanu în revista „Contemporanul” și, pe de altă parte, este analizată reacția lui Traian Șelmaru, materializată într-un text critic publicat în trei numere consecutive din 1948 (2, 4 și 5 februarie) ale revistei „Scânteia”. Autoarea articolului urmărește acuzațiile de „decadentism burghez” și „formalism” venite din partea adepților „noii literaturi” la adresa poeziei din volumul *La scara 1/1*, comentează acceptarea de către poetă a criticii și practicarea poeziei aservite, analizează procesul de revenire la poezia autentică și reabilitarea volumului de debut al Ninei Cassian.

Cuvinte-cheie: Nina Cassian, formalism, realism socialist, antirealism, decadentism

The paper refers to the debut of the poet Nina Cassian with the volume *La scara 1/1*, in 1947, and the reactions that the appearance of this book provoked. On the one hand, there is commented the review published by Ovid S. Crohmălniceanu in the magazine “Contemporanul”, and, on the other hand, here is analyzed the reaction of Traian Șelmaru, materialized in a critical text published in three consecutive numbers – 1948, February 2, 4 and 5 – of the magazine “Scânteia”. There is proposed an analysis of the accusations of “bourgeois decadentism” and “formalism” coming from the adherents of the “new literature” are pursued against the poetry in the book *La scara 1/1*. The author comments on the poet’s acceptance of criticism and the practice of party-loyal poetry, and analyzes the process of returning to authentic poetry and the rehabilitation of Nina Cassian’s debut volume.

Keywords: Nina Cassian, formalism, socialist realism, anti-realism, decadentism

Introducere

Volumul de debut al Ninei Cassian, *La scara 1/1* (publicat la Editura Forum din București în decembrie 1947), apare în unul din momentele istorice nefavorabile (ostile chiar) literaturii române. Cartea vede lumina tiparului la sfârșitul anului 1947 și este lansată la începutul lui 1948, în imediata apropiere a unor evenimente politice și cultural-artistice care au schimbat radical mersul societății și al literelor românești: pe 18-19 octombrie 1947, la București are loc Congresul II al Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști (USASZ), odată cu care se declanșează procesul condamnării tuturor formelor de cultură occidentală și se anunță adoptarea realismului socialist ca „metodă” unică în creația artistică și în jurnalism – începe „etapa stalinismului integral” [1 p. 28], care va cuprinde anii 1948-1953, o perioadă neagră în cultura, viața socială, politica românească; pe 30 decembrie 1947, abdică Regelui Mihai, fiind silit să părăsească țara pe 3 ianuarie 1948; în numerele din 5, 7, 9 și 10 ianuarie 1948 ale revistei *Scânteia*, apare articolul lui Sorin Toma *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei* (despre poezia lui Tudor Arghezi), care constituie, de fapt, „debutul realismului socialist ca ideologie oficială” [2]. Pe de altă parte, Nina Cassian pare să fie „ultimul debutant al unei perioade în care generația lipsită de noroc ce începuse să se afirme după 1940 a dat câteva cărți puternice și înnoitoare, de la *Noaptea geniului* (1942) și *Ora fantastică* (1944) ale lui Stelaru până la *Plantații* (1945) a lui

¹ E-mail: lucia.turcanu@gmail.com.

Tonegaru, *Omul profilat pe cer* (1945) și *Cântece negre* (1947) de Ion Caraion, *Manifest liric* (1945) a lui Ben. Corlaci, *Izobare* (1945) de Mircea Popovici, *Ora 25* (1946) a lui Alexandru Lungu și *Libertatea de a trage cu pușca* (1946) a lui Geo Dumitrescu” [3]. În respectivul context, volumul *La scara 1/1* este „relevant pentru noua dimensiune interioară a sensibilității pe care o aduc autorii din această – exact numită – «generație a războiului». Titlul sugerează o oarecare doză de insurgență – ori numai «programul»: la scara 1/1, adică a vedea și a transcrie poetic totul în mărime naturală, necontrafăcând ideatic nici sentimentul, dezgustul insinuat discret, cu falsă cochetărie /.../, nici umbra lui himerică, de la speculația folclorică /.../ la halucinație /.../” [4 p. 5]. Și, „cum «noua epocă eroică» pornită de comuniști cu tancurile sovietice în spate anatemiza orice discurs nealiniat noilor comandamente ale artei angajate, *La scara 1/1*, cu tentațiile sale suprarrealiste și cosmopolite și cu unele inflexiuni postavangardiste și protestatate proprii generației războiului /.../, este atacată dur, iar tânăra poetă, pe care nimeni nu o va fi bănuț de naivitate, își dă seama la timp de eroarea comisă și se adaptează numaidecât la noile normative ale realismului socialist” [3].

Cazul *La scara 1/1*. Aversiuni

Pe 23 ianuarie 1948, în nr. 69 al revistei *Contemporanul*, apare prima și, se pare, singura cronică pozitivă la volumul *La scara 1/1*, semnată de Ovid S. Crohmălniceanu². Criticul apreciază volumul pentru: umor, care este „o constantă a artei Ninei Cassian” și „introduce un efect tonic de obiectivizare, de smulgere a lirismului dintr-un concept după care starea lirică se confundă până la capăt cu risipirea insului în cosmos, cu cufundarea în tine însuși ca într-un fund de mare”; subminarea fantasticului prin faptul că „în cadrul ficțiunii trăiesc permanent legături cu familiarul, cu obișnuitul lumii sensibile”; „animarea mineralului și a inertului cu o viață animală și agitată”; entuziasma implicare a poetei în lumea pe care o cântă; „plăcerea analogiilor imprevizibile”; „intenția socială” din unele versuri („*Lângă domnii frumoși cu mânușile albastre/ Voi – ridicați numai mâinile voastre!*”); prezența realului sub o formă deghizată („... sensul poeziei Ninei Cassian constă într-o sfortare de descoperire a realității. Sub piedicile pe care felul de a vedea oamenii și lucrurile, ideile de la care a plecat, i le dicta această lărgire a cercului cunoașterii se face lent și de multe ori sub formă deghizată”); „simbolicul viului” (în versuri precum: „De la far la capul mort/ Se semnalează neîntreput./ Stânca are gâtul rupt/ Sub fularul alb de lord”). De cealaltă parte, Crohmălniceanu se arată rezervat față de „un periculos și steril joc numai al inteligenței”, prin care autoarea „împinge uneori până la simpatizarea cu absurdul”, aducând drept exemplu versurile: „Pentru ca umilița jocului să-mi fie lăsată/ M-am deplasat la fața locului/ Fața locului era umflată”. Autoarea însăși își descrie astfel poezia din volumul de debut: „Faza poetică pe care volumul o ilustrează începuse încă din 1945 și, dacă ar fi s-o descriu azi, aş spune că se caracteriza prin liberă asociație, fantezie, culoare, evadând eu din închisoarea ermetismului excesiv care o precedase” [5 p. 36].

Atât volumul Ninei Cassian, cât și cronica lui Ovid S. Crohmălniceanu au stârnit un val de aversiune, venită din partea adepților „literaturii noi”, iar cele mai mari nemulțumiri au fost provocate de relația poetei cu realitatea. Peste aproape patru decenii de la apariția volumului *La scara 1/1*, în *Jocul poeziei*, Ion Pop va remarca „insinuarea, în realul considerat la scară mărită, impunându-se cu o anume brutalitate, a unei neliniști surde, a unei tainice ostilități” [6 p. 269]. În 1947-1948, anul impunerii „realismului socialist” în cultura română, această modalitate de abordare a realității era însă nu doar neacceptabilă, ci și supusă oprobiului public.

Astfel, la numai două săptămâni de la apariția cronicii lui Ovid S. Crohmălniceanu, pe 2, 4 și 5 februarie 1948, în ziarul „Scânteia” (organul de presă al Partidului Comunist Român) este publicat articolul lui Traian Șelmaru intitulat *Să smulgem din noi înșine pozițiile de autoapărare ale capitalismului! Pe marginea unei cronici literare asupra volumului de versuri ale poetei Nina Cassian*, în care

2 Nina Cassian va aminti, în memoriile sale, despre implicarea semnificativă a lui Ovid S. Crohmălniceanu în elaborarea cărții: „...noul meu «stil» i se datora parțial și influenței lui Mony Crohmălniceanu. /.../ Tot el mi-a alcătuit volumul și i-a dat titlul” [5 p. 36].

erau atacați și poeta, și cronicarul de la „Contemporanul”. Șelmaru își începea articolul în tonalități categorice: „Este incontestabil că în noua atmosferă creată de transformările structurale intervenite în societatea românească, transformări ce au culminat cu abolirea monarhiei și instaurarea Republicii Populare, cultura și arta au făcut pași însemnați înainte. Oamenii artei coboară din turnul de fildeș al tuturor îndoielilor, treaptă cu treaptă și pe măsură ce încep să simtă pământul mai solid sub picioare, aerul tare al vieții pătrunde în operele lor” [7 p. 3], îndreptându-și apoi săgețile către critica literară care, consideră el în numele partidului, „trebuie să ajute pe artist să vadă «mlădițele vieții noi», să-i ajute să lupte împotriva «scepticismului ieftin», care, împreună cu altele de același gen, constituie, după cum spune Lenin, «aspecte ale luptei de clasă ale burgheziei împotriva proletariatului» să distrugă în educația sa artistică toate «pozițiile de apărare a capitalismului contra socialismului», să-i arate în mod concret unde se ascund aceste poziții în opera sa ca și să-i deschidă drumul spre «mlădițele vieții noi». /.../ Altminteri, există primejdia ca principiile juste să rămână simple abstracțiuni, iar critica dominată ea însăși de «pozițiile de apărare a capitalismului contra socialismului» să nu poată descoperi aceste poziții în opera artistului, ba ceea ce e mai grav uneori să le prezinte drept elemente pozitive realiste” [7 p. 4]. Dovezi ale acestei primejdii sunt găsite atât în „volumul de versuri *La scara 1/1* al poetei Nina Cassian, cât și în cronica publicată în „Contemporanul” de Ovid S. Crohmălniceanu, chiar înainte de apariția volumului în librării” [8 p. 2]. Criticului i se impută, pe lângă neînțelegerea adecvată și evaluarea eronată a versurilor pe care le comentează, prețiozitatea și absconsitatea stilului. În ce privește poemele Ninei Cassian, Șelmaru consideră a fi inacceptabile egocentrismul poetei față de mase, poziția „dușmănos antirealistă”, lipsa voinței de a lupta cu decadentismul burghez; caracterul „înalt” al poeziei. Bunăoară, este criticat virulent poemul *Tumețiere*, poeta fiind acuzată indirect de subversiune: „Ea ține cu tot dinadinsul la jocul de rebusuri și șarade sub care se ascunde întreagă poziția decadentă și antirealistă, e conștientă de acest lucru și face orice ca să și-l poată îngădui mai departe, chiar să simuleze o acceptare a realismului, formală bineînțeles («M-am deplasat la fața locului»).

Pentru ca apoi, plină de acel scepticism ieftin al intelectualului de care vorbește Lenin, să sublinieze superior: «Fața locului era umflată». Cu alte cuvinte: realitatea nouă despre care tot vorbiți e o simplă vorbă umflată” [8 p. 2]. În poemul *Vacanță*, consideră criticul de la *Scânțtea*, „poziția e dușmănos antirealistă” [8 p. 2].

Spre finalul incisivului său articol, Șelmaru recurge la strategia solidarizării cu masele, pentru a ataca stilul „înalt” în care scrie Nina Cassian, focalizarea pe propriul eu și nedorința de a reda „lumea cât e de mare”: „Câteva persoane care au ascultat la radio unele versuri din acest volum ne-au comunicat că au avut o senzație penibilă de umilință, neînțelegând nimic. „Știm că N. C. trece drept un poet progresist. De aceea, ascultându-i versurile, am socotit că noi nu suntem destul de deștepți pentru a înțelege o poezie atât de înaltă”. Iată câteva exemple – concretizare însăși a absurdului ale acestei poezii «înalte» de care Ninei Cassian îi vine atât de greu să se despartă: „Lucii plase sanguine/ Desenând Electric-Cer/ Tremură în voi și-n mine/ Ciorna Marelui Mister./ Peste cat și peste vis/ Lungi persoane somnambule/ Clatină lângă abis/ Țeste verzi de libelule” (*Ritm de continuat* – n.m., L.Ț.) sau: „Spuneți-mi când, spuneți-mi când/ O să ne scoatem ochii din pantofi?/ Ne-au nitrat pe când manifestam cântând/ Ca niște pietre ude, ca niște cartofi” (*Halucinație intenționată* – n.m., L.Ț.). Limitată în fond la același univers poetic care nu trece de propria ei persoană, Nina Cassian nu poate cuprinde în felul acesta – cu toate promisiunile – „lumea cât e de mare”. Și nici nu va putea izbuti s-o cuprindă până în ziua când nu se va hotărî să lupte cu hotărâre – până la doborârea lui definitivă – împotriva dușmanului cuibărit foarte adânc în ființa ei, dușmanul „omului, fratelui meu, bunul” [9 p. 2]. Peste ani, Nina Cassian va scrie despre consecințele articolului lui Șelmaru asupra activității ei literare și, nemijlocit, a scriiturii: „...locul analizei literare îl lua rechizitoriul ideologico-politic care, cel mai adesea, avea urmări în planul civil. Tinicheaua acestui articol a zdrăgănit la coada versului meu timp de aproape opt ani. / T. Șelmaru a fost unul dintre numeroșii torționari – în frunte cu Leonte Răutu – care au chinuit și desfigurat cultura și pe reprezentanții „înăripatei ginte”, vorba lui Ion Barbu /.../ Oricum, *La scara 1/1* și o sonată pentru pian și vioară pe care am executat-o la Ateneu au constituit ultimele mele acte

de liberă creație până în 1956 când, la început cu oarecare timiditate, m-am regăsit și când, de fapt, a renăscut Poezia” [5 p. 37].

Textul lui Traian Șelmaru nu a fost însă singura critică la adresa volumului de debut al Ninei Cassian. În nr. 1 din iunie 1948 al revistei „Viața Românească”, de exemplu, Nicolae Moraru publică articolul *Elemente noi în poezia românească*, în care critică „egocentrismul excesiv” din poemul *Vacanță* [10 p. 160], dar și „lipsa de perspectivă, șovăiala și dezaxarea ideologică” și „versurile sumbre” din *An secetos* [10 p. 162]. Ca o scenă din teatrul absurdului se construiește reportajul *Mâine, la „Ziua Scânteii. Oamenii muncii își manifestă dragostea și recunoștința față de ziarul lor*, publicat în *Viața Capitalei* pe 24 septembrie 1949, în care este citată declarația Ninei Cassian – o mea culpa pentru *La scara 1/1* în fața oamenilor muncii: „Tânăra scriitoare, tov. Nina Cassian a fost aspru criticată la apariția volumului său de versuri *La scara 1/1*, arătându-i-se drumul greșit pe care a pășit. // Departe de a o fi demobilizat, această critică constructivă i-a ajutat să realizeze noi și valoroase opere literare. // „Am auzit – ne spune tov. Nina Cassian, de multe ori: ‘Partidul i-a ajutat să se îndrepte...’, ‘Prin *Scânteia*, Partidul i-a învățat să muncească mai bine’.. Niciodată n-am înțeles cu atâta putere aceste cuvinte ca atunci când a apărut în *Scânteia* critica amănunțită și categorică la primul meu volum de versuri, *La scara 1/1*. // Cuvintele juste și tovarășești care îmi erau adresate nu schimbau numai temele unor poezii, ci însuși ochiul care le privea, mintea care le cerceta. Nu a fost ușoară lupta dusă cu mine însămi, dar critica *Scânteii* mi-a înlesnit-o mult și i-a grăbit deznodământul. Volumul meu recent apărut, *Sufletul nostru*, reprezintă un prim rezultat al acestei lupte, în care noul a triumfat asupra vechiului. // Desigur că încă n-au fost înlăturate toate cotoarele uscate, desigur că rămășițele vechii priveliști se mai pot afla – dar drumul meu este astăzi limpede și sigur și pe acest drum, de pe poziția clasei muncitoare, mă trudes, să-mi îmbunătățesc arta, s-o fac cât mai valabilă. // Acum, când aud că pe cutare sau cutare muncitor din fabrică – ‘Partidul l-a ajutat’ – înțeleg nespus de bine aceste cuvinte, și mă simt frate cu el” [11 p. 3].

Criticile nu vor înceta odată cu această asumare a vinei. În articolul *Evoluția poeziei lui Nina Cassian*, apărut în *Contemporanul* din 18 noiembrie 1949, Horia Bratu, se arăta nemulțumit de incapacitatea autoarei de a înțelege realitatea și neaderarea la realitatea nouă de metafora obscură și percepția antisocială a lumii. În recenzie la antologia *Poezia nouă în R.P.R.* (Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1952), publicată pe 1 mai 1953 în *Contemporanul* cu titlul *Primăvara poeziei noastre noi*, Mihai Beniuc ilustrează, prin comparație, inferioritatea textelor din *La scara 1/1* față de poezii mai noi, publicate în presă (cum ar fi *Balada femeii care și-a pierdut bărbatul în război*), care răspund cerințelor realismului socialist.

Atacată sistematic, „intimidată de virulența atacului, Nina Cassian s-a conformat imediat și pe deplin” [12 p. 940], se pare, publicând câteva volume de poezie aservită (*Sufletul nostru*, 1949; *An viu – nouă sute șaptesprezece*, 1949; *Tinerețe*, 1953). Mai mult, în antologia *Versuri alese*, apărută la Editura de Stat pentru Literatură și Artă în 1955, nu va include niciun poem din *La scara 1/1*.

Reabilitarea

Renașterea poeziei va avea loc abia în 1957, când apare volumul *Vârstele anului* (Editura de Stat pentru Literatură și Artă). Reabilitarea volumului *La scara 1/1* se va produce prin 1961, atunci când încep să scrie despre poezia Ninei Cassian critici precum Perpessicius, Eugen Simion, I. Negoieșcu, Gheorghe Grigurcu, Lucian Raicu ș.a. Iar în 1967, poemele din cartea de debut vor fi incluse în volumul *Destine paralele (urmate de „La scara 1/1”)*, apărut la Editura pentru Literatură în 1967. Scriind despre această carte, Ovid S. Crohmălniceanu își rezervă dreptul la replică, afirmând fără ezitare: „Avem reu-nite aici versurile de debut ale poetei, publicate în 1948 sub titlul *La scara 1/1*, cu cele scrise nouăsprezece ani mai târziu. Primele mizează mai ales pe virtuțile imaginației și fanteziei, pe exuberanța fascinatorie a jocului; ultimele, pe lirismul ideilor, pe sclipirile nudității lor de oțel, încordate în îndrăznețe și amețitoare arcuri spiralate. Dar cerebralitatea nu lipsește nici din *La scara 1/1*, după cum spiritul ludic poate fi detectat și în *Destinele paralele*. Poeta e aceeași, facultățile talentului ei sunt doar diferit solici-tate, în funcție de experiențele lirice pe care le încearcă. Una o îndeamnă să-și traducă trăirile sufletești

în universuri imaginare cu o structură semi-fantastică, dar cu trimiteri evidente, fabulistice aproape, așa spune, la realitățile contemporane. O descurajantă miopie a osândit volumul pentru gratuitate, atunci când el a apărut. Dar corespondențele lui lirice cu cea mai strictă actualitate sunt izbitoare” [13 p. 64].

Este curios faptul că se revine la cazul „Scânteia” – *La scara 1/1* în 1980, când Ion Cristoiu publică studiul amplu *Cazuri: La scara 1/1 de Nina Cassian* în revista *Amfiteatru* (nr. 7-12/1980 și nr. 1-3/1981), sub genericul *Propunere pentru o posibilă istorie a literaturii române contemporane*. Se pare însă că autorul nu-și propune neapărat să reabiliteze volumul de debut al Ninei Cassian, ci mai curând să găsească o explicație (să justifice?) articolului din *Scânteii*, care „...constituie un tipic articol de îndrumare a literaturii în care un fapt literar concret devine pretext pentru a oferi scriitorilor și publiciștilor de la un moment dat punctele de vedere ale criticii administrative într-o serie de probleme ale literaturii și artei. E deci vorba de unul din acele cazuri de îndrumare din perioada 1947-1953 constând în supralicitarea anumitor dimensiuni ale unui fapt literar complex pentru a-l transforma într-un exemplu negativ, într-un exemplu care să servească, sub semnul exigenței unei critici concrete, la obiect, drept lecție publică pentru întregul spațiu literar-artistic” [14 p. 8].

Concluzii

Una dintre cele mai bune și expresive descrieri ale „cazului *La scara 1/1*” poate fi găsită în dicționarul *Scriitori români*, care apare la Editura Științifică și Enciclopedică în 1978. Cornel Regman, autorul articolului despre Nina Cassian, constată nesincronizarea cu epoca a volumului de debut al poetei: „Primul poem semnat *Nina Cassian*, teribilist intitulat *Am fost un poet decadent*, apare în 1945, în *România liberă*. Ironie a hazardului, titlul anticipa astfel, involuntar premonitoriu, «primirea» de care urma să aibă parte volumul de debut, *La scara 1/1* (1947), apariție nesincronă cu epoca ce tocmai debuta și ea. Având asimilate achiziții de sensibilitate și de expresie aparținând suprarealismului, Nina Cassian se va prevala aici de ele în măsura în care îi ofereau prilejul de a da frâu liber predispoziției proprii spre nonșalanță ludică, asigurând fanteziei un spațiu nelimitat al disponibilității asociative și speculative: prea destul în contextul epocii, pentru a trece de-a binelea drept «poet decadent». Prin recul, poeta va exceda apoi în reacția promptă de «sincronizare»: anul 1949 (când îi apar simultan plachetele *Sufletul nostru* și *An viu – nouă sute și șaptesprezece*) marchează începutul unei etape în care Nina Cassian va suprasolicita conjunctural în asumarea flagrant exterioară, declarativă, a circumstanțelor epocii, etapă a cărei recoltă o reunește în culegerea de *Versuri alese* din 1955. Destul a spune că în 1970, prezentându-și masiva culegere retrospectivă *Cronofagie*, poeta n-avea să poată alege din acele *Versuri alese* decât un singur (!) titlu: *Critica de jos: o fabulă, excesiv lungită și aceasta*” [15 p. 136]. Astfel, momentul nefast în care apare volumul *La scara 1/1* al Ninei Cassian determină nu numai destinul cărții, ci și traiectoria poetei.

Referințe bibliografice

1. NEGRICI, E. *Literatura română sub comunism*. Ed. a III-a. Iași: Polirom, 2019. ISBN 978-973-46-6821-2.
2. CĂTĂLUI, Iu. *Scurtă perspectivă asupra realismului socialist în literatura română postbelică*. Online. Disponibil: <https://tribuna-magazine.com/scurta-perspectiva-asupra-realismului-socialist-in-literatura-romana-postbelica/> [accesat 2024-11-12].
3. KOMARTIN, Cl. *Poemul săptămânii: Nina Cassian*. Online. Disponibil: <https://www.lapunkt.ro/2019/02/poemul-saptamanii-nina-cassian/> [accesat 2024-11-12].
4. TUCHILĂ, C. Nina Cassian. Încercătura de sublim. *România literară*. 1984, 12 iulie, p. 5.
5. CASSIAN, N. *Memoria ca zestre. Cartea I: 1948-1953*. București: Cărțile Tango, 2010. ISBN 978-606-92168-2-8.
6. POP, I. Ora de joc a Ninei Cassian. In: *Jocul poeziei*. Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, 2023, pp. 267-282. ISBN 978-630-314-087-2.
7. ȘELMARU, T. Să smulgem din noi înșine pozițiile de autoapărare ale capitalismului! Pe marginea unei cronici literare asupra volumului de versuri ale poetei Nina Cassian. *Scânteia*, 1948, 2 februarie, p. 3-4.
8. ȘELMARU, T. Să smulgem din noi înșine pozițiile de autoapărare ale capitalismului! Pe marginea unei cronici literare asupra volumului de versuri ale poetei Nina Cassian. *Scânteia*, 1948, 4 februarie, p. 2.
9. ȘELMARU, T. Să smulgem din noi înșine pozițiile de autoapărare ale capitalismului! Pe marginea unei cronici literare asupra volumului de versuri ale poetei Nina Cassian. *Scânteia*, 1948, 5 februarie, p. 2.

10. MORARU, N. Elemente noi în poezia românească. *Viața Românească*, 1948, iunie 1948, pp. 154–176.
11. Măine, la Ziua Scântei. Oamenii muncii își manifestă dragostea și recunoștința față de ziarul lor. *Viața Capitalei*, 1949, 24 septembrie, p. 3.
12. MANOLESCU, N. Nina Cassian. In: *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești: Paralela 45, 2008, p. 940-942. ISBN 978-973-47-0359-3.
13. CROHMĂLNICEANU, O.S. Joc, frenezie și teamă. In: *Pâinea noastră cea de toate zilele*, București: Cartea Românească, 1981, pp. 63–74.
14. CRISTOIU, I. Cazuri: *La scara 1/1* de Nina Cassian. *Amfiteatru*, 1980, nr. 7, p. 8.
15. REGMAN, C. Nina Cassian. In: *Scriitori români*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, pp. 135–138.